

Raad van Vlaanderen (1917-1918)

🔗 Organisatie

Antoon Vrints (2023, herwerking), Pieter Van Hees (1998)

De Raad van Vlaanderen (1917-1918) was een activistisch marionettenparlement tijdens de Eerste Wereldoorlog, dat onderdeel was van de Duitse plannen om in Vlaanderen een blijvende invloed te vestigen.

Oprichting
4 februari 1917

Stopzetting
november 1918

🕒 Leestijd: 12 minuten

Met het oog op mogelijke vredesonderhandelingen intensiveerde het Duitse keizerrijk eind 1916 de instrumentalisering van nationale tegenstellingen in de bezette gebieden (zie Flamenpolitik). In het Oosten riep het een Poolse satellietstaat in het leven en in het Westen stuurde het aan op de vorming van een organisme dat 'namens het Vlaamse volk' om blijvende Duitse bescherming zou vragen. Op die manier zou Duitsland na de vrede in Polen en België een sterke invloed in deze gebieden kunnen behouden. Vanuit deze logica werd op 4 februari 1917 op de Vlaamsch Nationale Landdag in Brussel de Raad van Vlaanderen opgericht. De Raad was er dus vooral voor de internationale bühne; hij moest de illusie wekken dat minstens een betekenisvolle fractie van de Vlamingen zogenaamde autonomie onder Duitse bescherming verlangde.

De Raad van Vlaanderen had als taak een centraal orgaan te vormen dat leiding kon geven aan de activistische politiek en daartoe samen te werken met de Duitse bezettingsautoriteiten. De Raad werd bovendien opgevat als een vertegenwoordigend lichaam met wetgevende bevoegdheden. Aangezien hij een Duitse schepping was die de belangen van het rijk diende, was van een zelfstandig optreden geen sprake. De Duitsers lieten daarvoor geen enkele speelruimte.

De eerste Raad van Vlaanderen

Het vergde moeizame onderhandelingen tussen verschillende activistische facties om het gewenste Vlaamse organisme te kunnen scheppen. In een vergadering op 7 januari 1917 in Brussel werd ten slotte een akkoord bereikt. Om op de vredesbesprekingen te kunnen wegen, moesten de activisten zich verenigen rond een gemeenschappelijk programma. Vlaanderen moest autonoom worden en die autonomie moest al tijdens de bezetting voorbereid worden. Op 4 februari werd vervolgens in Brussel een Vlaamsch Nationale Landdag gehouden, waar 125 aanwezigen de eerste 50 leden van de Raad benoemden met Pieter Tack als voorzitter. Dit alles gebeurde achter gesloten deuren; ook het stichtingsmanifest van de Raad verscheen anoniem. Aan het einde van 1917 was het aantal leden uitgebreid tot 81.

Op last van de bezetter was het de eerste taak van de Raad om een afvaardiging naar Berlijn te zenden. Deze bestond uit Tack, August Borms, Jozef van den Broeck, Emile Dumon, Jacob Lambrichts, Emiel ver Hees en Telesphorus Vernieuwe. Ze werden op 3 maart 1917 ontvangen door de rijkskanselier Theobald von Bethmann-Hollweg. Zoals afgesproken met de Politische Abteilung vroeg de delegatie Vlaamse autonomie en Duitse bescherming, waarop de kanselier de volledige bestuurlijke scheiding van Vlaanderen tijdens de bezetting beloofde.

Als tegenargument voor het zelfbeschikkingsrecht van de kleine volkeren van de Entente gaven de Duitsers veel ruchtbaarheid aan het geheime bezoek van de delegatie, tot haar eigen verrassing. De nu openlijke collaboratie met de bezetter maakte een verpletterende indruk in het bezette land. Ook vele activisten waren niet opgezet met deze ontwikkeling en weigerden toe te treden tot de Raad van Vlaanderen. De Raad zou daardoor gedomineerd blijven door de radicaalste strekkingen binnen het activisme.

De raadsleden werden ingedeeld in commissies met bepaalde taken. De Uitvoerende Commissie overlapte grotendeels het bestuur dat in de loop van 1917 werd uitgebreid; zij vertegenwoordigden de Raad bij de Oberkommission (in 1918 Hauptkommission), waarin de Duitsers zitting hadden, die waren belast met de uitvoering van de Flamenpolitik. De Uitvoerende Commissie had geen enkele bevoegdheid.

De werkzaamheden van de Raad kwamen moeizaam op dreef. Eind april 1917 kreeg de Raad beschikking over een huis in de Belliardstraat in Brussel, dat onvoldoende vergaderruimte bood. Van 20 oktober 1917 af werden de zittingen, veelal 's avonds, gehouden in de vergaderzaal van de Provinciale Raad van Brabant. De leden die in Brussel woonden, waren meestal ambtenaren die bij de bestuurlijke scheiding betrokken waren; voor wie niet in Brussel woonde, was het lidmaatschap weinig aantrekkelijk en velen onder hen waren doorlopend afwezig.

Het verloop van de debatten in de vergaderingen was dikwijls teleurstellend, doordat het gros van de raadsleden meestal niet vooraf wist welke onderwerpen op tafel zouden komen en niet over de nodige gegevens beschikte om met kennis van zaken te vergaderen. Dit leidde tot onrust en ondermijnde het vertrouwen tussen de leden onderling en tegenover de leiding van de Raad. De Raad had bovendien geen enkele invloed op de koers van de Duitse politiek in het algemeen en de Flamenpolitiek in het bijzonder. Het omgekeerde was het geval. De diverse facties in de raad wierspiegelden de uiteenlopende visies aan Duitse kant. De voorstanders van een federaal België volgden de lijn van de Politische Abteilung van het generaal-gouvernement. De Jong-Vlaamse separatisten speelden in de kaart van het leger, de vloot en de Alduitse beweging (zie Duitsland-Vlaanderen).

Voor de Duitse overheden in Brussel was de geringe impact van de Raad en het activisme een probleem, aangezien zij de boodschap overeind wilden houden dat de Flamenpolitiek reële steun genoot bij de Vlaamse bevolking. Ze zetten de Raad daarom onder druk om zich te onderwerpen aan een of andere vorm van verkiezingen. Bovendien hoopten ze de toenemende roep om een compromisvrede in Duitsland te doorkruisen door aan te sturen op de onmiddellijke creatie van een Vlaamse satellietstaat. August Borms kwam tijdens de bijeenkomst van de Raad op 22 december 1917 tegemoet aan deze wensen van de Duitse overheden met het voorstel om op staande voet de onafhankelijkheid van de staat Vlaanderen uit te roepen. Na wat gediscussieer werd het voorstel aangenomen. Op aandringen van de regering in Berlijn werd dit afgezwakt tot zelfstandigheid en zou de Raad zich onderwerpen aan verkiezingen. Die beslissingen werden bekend gemaakt door een Commissie van Gevolmachtigden waarvan de leden min of meer zoals ministers elk voor een departement zouden instaan. De verkiezingen zouden de vorm aannemen van volksvergaderingen in een heel aantal steden die dan bij acclamatie (algemene goedkeuring zonder stemmen) de lijst kandidaten voor de nieuwe Raad en zelfstandigheid zouden goedkeuren.

Ondanks de overvloedige propaganda en materiële ondersteuning voor de deelnemers draaiden de volksraadplegingen in januari en februari 1918 uit op een fiasco. De activisten kregen af te rekenen met fel verzet vanuit de bevolking en om verder gezichtsverlies te vermijden zetten de Duitsers op 24 februari de volksraadplegingen stop. Hooguit 15.000 personen waren opgedaagd om hun instemming te betonen. De mislukking van de volksraadplegingen hypothekeerde de verdere ontwikkeling van het activisme. In Duitsland groeide ondertussen de wens om tot vredesonderhandelingen te komen. Deze evolutie noopte de Duitse regering om haar Flamenpolitiek ondergeschikt te maken aan het herstel van België.

De tweede Raad van Vlaanderen

De nieuwe Raad van Vlaanderen telde 93 leden; 11 leden van de oude Raad hadden zich teruggetrokken en 1 lid (Johan Eggen) werd van de lijst geschrapt; er kwamen 24 nieuwe leden bij. Binnen de tweede Raad was er een meerderheid van radicalen, die meestal deel uitmaakten van de groep Jong-Vlaanderen. Daarnaast waren er leden van de kleinere katholieke groep Vrij Vlaanderen en een aantal ongeorganiseerde voorstanders van een federaal België. In de eerste Raad was wel eens sprake van een 'zelfstandige' groep, die later de unionisten werd genoemd, maar van hen ging niet veel invloed uit. In 1918 bestond zowel de Commissie van Gevolmachtigden als het Bureau overwegend uit Jong-Vlamingen en andere radicalen, terwijl de Raad zelf geen rol van betekenis meer speelde, tenzij als speelbal van annexionistische krachten in Duitsland.

Dat de radicalen de bovenhand hadden in de Raad blijkt bij uitstek uit zijn beslissing op 18 maart 1918 dat de naam België moest verdwijnen. De frustratie over de eigen irrelevantie vertaalde zich niet alleen in haat tegen het officiële vaderland, maar ook in afkeer van de democratie. In de Raad gingen stemmen op om het onwillige Vlaamse volk tegen zijn zin te bevrijden. Met het keren van de krijgskansen in de zomer van de krijgskansen werd de bodem onder de Raad weggeslagen. Hij verzandde nog verder in uitzichtloze discussies. In de zitting van 16 augustus werd de motie Jules Spincemaille aangenomen, die de gevolmachtigden dwong hun mandaat neer te leggen. Dit ontslag ging gepaard met de feitelijke uitschakeling van de Raad van Vlaanderen. Het bureau bleef nog in functie, maar het handvol vergaderingen van een beperkt aantal leden dat in september plaatsvond, had geen officieel karakter. Op 26 september 1918 werd de Raad bijeengeroepen om van consul Rudolf Asmis, die in de Politische Abteilung was belast met de afwikkeling van de Flamenpolitik, de voorlezing te horen van een besluit tot instelling van een Commissie van Zaakgelastigden, in het Duits 'Beirat' genoemd, die ook niet-leden van de Raad bevatte. Ook deze Commissie had slechts een adviserende functie.

Toen de nieuwe commissie, die Josué de Decker tot voorzitter koos, haar werkzaamheden aanving, was de ontruiming al aan de gang. Zij bleef echter tot het einde op haar post. Begin november 1918 richtte het Bureau van de Raad een *Verklaring tot het Vlaamse Volk*, die inhield dat de Raad zich ontbond en aan de Commissie van Zaakgelastigden opdroeg zijn ideaal hoog te houden en tijdens de naderende vredesonderhandelingen voor de verwezenlijking ervan te ijveren. Op last van de Duitse overheden in Brussel week de commissie uit naar Den Haag, waar ze de naam Vlaamsch Comité aannam. In hun hoop dat dit Comité op de vredesonderhandelingen zou kunnen wegen, steunden de Duitsers het met de nodige financiële middelen.

Samenstelling van de eerste Raad

Bij de stichting op 4 februari 1917 telde de Raad van Vlaanderen de volgende 46 leden (4 van de aangewezen 50 leden vielen af of traden pas later toe): Emiel van Bergen (ambtenaar, Brussel); Ferdinand Bogaerts (advocaat, Brussel); August Borms (bestuurder Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); J. Borremans (tuinbouwer, Zuun); Albert van den Brande (docent economie, Gent); Jozef van den Broeck (bestuurder Vlaams ministerie van justitie, Brussel); Achiel Brijs (handelaar, Brussel); Ferdinand Brulez (hoogleraar wiskunde, Gent); Arthur Claus (hoogleraar psychiatrie, Antwerpen); Richard de Cneudt (ambtenaar ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); Josué de Decker (hoogleraar filologie, Gent); Gustaaf Doussy (docent geneeskunde, Gent); Emile Dumon (arts, Brugge); Johan Eggen (hoogleraar rechten, Gent); Arthur Faingnaert (sociaal werker, Brussel); Alfons Fornier (hoogleraar techniek, Gent); Polidoor Goossens (handelaar, Gent); Jozef Haller von Ziegesar (algemeen bestuurder afdeling kunsten van het Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); Hector Halsband (ambtenaar ministerie PTT, Brussel); Florimond Heuvelmans (secretaris-generaal van het Vlaams ministerie van justitie, Brussel); Antoon Jacob (docent letterkunde, Gent); Emiel Jacques (kunstschilder, Brussel); Alfons Jonckx (hoogleraar rechten, Gent); Maurits Josson (bestuurder Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); Jozef de Keersmaecker (hoogleraar urologie, Antwerpen); Reimond Kimpe (docent techniek, Gent); Jacob Lambrichts (handelaar, Brussel); Julius Libbrecht (algemeen bestuurder afdeling lager onderwijs van het Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); F. Locquet (handelaar, Antwerpen); Adriaan Martens (hoogleraar geneeskunde, Gent); Lodewijk Masfranckx (verzekeraar, Brussel); Hippoliet Meert (algemeen bestuurder afdeling middelbaar onderwijs van het Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); Max Oboussier (docent economie, Gent); Emiel Peeren (ambtenaar spoorwegen, Brussel); Lodewijk Peerenboom (industrieel, Brussel); Flor Peeters (accountant, Antwerpen); Lodewijk Severeijns (wisselagent, Antwerpen); Jules Spincemaille (algemeen bestuurder Vlaams ministerie van binnenlandse zaken, Brussel); Evarist Stocké (oogarts, Gent); Pieter Tack (algemeen bestuurder afdeling hoger onderwijs van het Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); P. Trachet (financier, Brussel); Emiel ver Hees (algemeen secretaris Vlaams ministerie van nijverheid en arbeid, Brussel); Telesphorus Vernieuwe (algemeen secretaris Vlaams

ministerie van landbouw, Brussel); Willem de Vreese (hoogleraar filologie, Gent); Robert de Waele (docent landbouwkunde, Gent); Karel Waternaux (beambte, Antwerpen).

Het eerste bestuur van de Raad bestond uit: Tack en De Keersmaecker (voorzitters); Ver Hees (ondervoorzitter); Van den Broeck en Brys (secretarissen); Jacob (archivaris); Faingnaert en Severeijns (leden).

Dit eerste bestuur werd in de loop van 1917 gewijzigd en uitgebreid met de Uitvoerende Commissie. In de loop van 1917 steeg het aantal leden van de Raad tot 81 door assumeren van de volgende leden: 25 februari: Jan Quintens (arts, Sint-Truiden); 25 maart: Raf Verhulst (journalist, Antwerpen); Herman Vos (socioloog, Antwerpen); 22 april: Leo Meert (leider Kolenverdeeling voor Vlaanderen, Brussel); 6 mei: Emiel van Bockstaele (hoogleraar geneeskunde, Gent); Hendrik Schönfeld (hoogleraar geneeskunde, Gent); Antoon Picard (hoogleraar geneeskunde, Gent); Alfons van Roy (hoogleraar rechten, Gent); Fernand Quintens (zoon, plaatsvervanger, Sint-Truiden); 20 mei: Karel Borms (hoogleraar geneeskunde, Gent); Everhardus Godée-Molsbergen (hoogleraar geschiedenis, Gent); Johan Labberton (hoogleraar rechten, Gent); Albert Vlamynck (docent geschiedenis, Gent); 3 juni: Jan Baptist Bellefroid (sociaal werker, Herentals); Jef van den Eynde (ambtenaar, Brussel); Hendrik Mommaerts (industrieel, Broechem); Jan Vogels (arts, Turnhout); 8 juli: Karel de Vriese (ambtenaar Vlaams ministerie van nijverheid en arbeid, Gent); 15 juli: Karel Angermille (graanmakelaar, Antwerpen); Alfons Depla (arts, Kortrijk); L. Goyens (arts, Antwerpen); Simon Lindekens (arts, Schoten); Marten Rudelsheim (bibliothecaris, Antwerpen); Walter Tamm (arts, Antwerpen); 29 juli: René de Clercq (conservator museum Wiertz, Brussel); 13 augustus: Triphon Tanghe (veearts, Harelbeke); 11 september: Steven Prenau (ambtenaar Vlaams ministerie van wetenschappen en kunsten, Brussel); 24 september: N. de Poortere (vlashandelaar, Kuurne); 2 oktober: A. Pacilly (wisselagent, Brussel); 28 oktober: H. van de Velde (landmeter, Brussel); 24 november: Antoon-Alfons Plevoets (ambtenaar Vlaams ministerie van justitie, Brussel); 22 december: Karel Heynderickx (algemeen secretaris Vlaams ministerie van binnenlandse zaken, Brussel); Victor Lambrecht (algemeen bestuurder Vlaams ministerie van justitie, Brussel); Jozef Vrijdaghs (advocaat, Sint-Truiden); J. Rasschaert (handelaar, Wetteren).

Samenstelling van de tweede Raad

Door de ontbinding van de eerste Raad, waartoe ter zitting van 22 december 1917 werd besloten, vielen 12 leden van de eerste Raad af. Een daarvan was Johan Eggen, wiens lidmaatschap van de nieuwe Raad niet op prijs werd gesteld, terwijl 11 leden ontslag namen of geen mandaat meer wensten te aanvaarden. Dezen waren: Ferdinand Bogaerts; L. Goyens; Antoon Jacob; Johan Labberton; Simon Lindekens; N. de Poortere; Fernand Quintens; Marten Rudelsheim; P. Trachet; H. van de Velde; Herman Vos.

In de tweede Raad (1918) kwamen 24 nieuwe leden, waardoor het ledental op 93 kwam. Deze 24 waren: A. Bogaerts (onderwijzer, Lier); J. de Bondt (schoolhoofd, Leefdaal); A. Bracke (leraar, Lokeren); Albert van den Bruele (drukker, Denderleeuw); Lucien Brulez (docent wijsbegeerte, Gent); Aloïs Bruwier (arts, Ichtegem); Jan Callens (vlashandelaar, Kortrijk); Juliaan de Croos (prefect atheneum, Oostende); H. Deckers (bouwkundige, Mechelen); Hendrik Dhooge (leraar, Kortrijk); Eugène Everaerts (stadsbibliothecaris, Oostende); Lambert Jageneau (kunsthandelaar, Hoogstraten); Camiel Libbrecht (oud-atheneumprefect, Op- Glabbeek); Albert Maene (handelaar, Brugge); J. de Meester (handelaar, Brugge); Hector Plancquaert (advocaat, Gent); Frans Primo (journalist, Gent); E. de Ruyter (notaris, Sint-Joris-Winge); Constant H. Vansteenkiste (vlashandelaar, Wevelgem); Antoon Thiry (leraar, Gent); Pieter Ursi (industriële, Leuven); Jozef Verhelst (handelaar, Roeselare); Paul Vrijdaghs (opziener middelbaar onderwijs, Brussel); Jan Wannyn (bestuurder handelsleergangen, Gent).

In verband met de aanstelling van de Commissie van Gevolmachtigden, verviel het bestuur van de Raad. In de plaats daarvan kwam het bureau bestaande uit:

Willem de Vreese (voorzitter); René de Clercq en Plancquaert (ondervoorzitters); Jozef van den Broeck en Albert Vlamynck (secretarissen); Lodewijk Masfranckx (questor).

Literatuur

- *Les Archives du Conseil de Flandre*, 1928.
- A.L. Faingnaert, *Verraad of zelfverdediging?*, 1933.
- H.J. Elias, *25 jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, I, 1969.
- A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, 1969.
- L. Wils, *Flamenpolitik en Aktivisme*, 1974.
- D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur*, 1991.
- A. Vrints, *Bezette stad. Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, 2002.
- L. Vandeweyer, *Inventaris van het conglomerataatsarchief van de Raad van Vlaanderen*, (Algemeen Rijksarchief: inventarissen, nr. 530), 2012.
- L. Wils, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, Frontbeweging*, 2014.
- B. de Maeyer, 'Hebben wij een parlementair mandaat?' De Raad van Vlaanderen (1917-1918) als representatief vraagstuk, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. XLIX, 2019, nr. 1, pp. 34-64.
- J. Müller, *Die importierte Nation, Deutschland und die Entstehung des flämischen Nationalismus 1914 bis 1945*, 2020.